

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mantiqiy fikrlash qobiliyatini

rivojlantirish

UrDu Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Matkarimova Saida

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlashini o'stirish orqali ularni innovatsion dunyoqarashni shakllantirish va kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich, interfaol, metod, matematik, o'qish, kreativlik, fikr, kitob, kitobxonlik, xalqaro baholash dasturlari, g'oya, renessans.

Globalashuv davrida ijtimoiy hayotimizning barcha jabhalariga, shu jumladan ta'lim-tarbiya sohasiga ham ko'plab yangiliklar kirib kelmoqda. Ushbu yangiliklar bilan bir qatorda ularni yorituvchi yangi tushunchalar ham bizning ilmiy tilimizda qo'llanilishi kuzatilmoqda. Jumladan pedagogika, ya'ni ta'lim-tarbiya sohasida keyingi 20-yil ichida qo'yidagi tushunchalar keng qo'llanilmoqda va bizning ilmiy tilimiz iste'molida keng ishlatilmoqda: pedagogik texnologiya, ilg'or texnologiya, ilg'or tajribalar, innovatsiya va innovatika, pedagogik neologiya, praksiologiya, aksiologiya, innovatsiya va innovator, interaktivlik, strategiyalar gumanistik pedagogika, liberalizatsiya, ta'limda axborot kommunikatsion texnologiyalar, tarbiya jarayonida texnologiyalar.

Biz shular orasida «mantiqlik» tushunchasiga alohida to'xtab o'tmoqchimiz. Bu tushuncha so'nggi yillarda ta'lim-tarbiya jarayonlarida ma'lum darajada qo'llanilmoqda. Lekin bu tushunchaning mazmun va ma'nosini tahlil etishga hamda insonlarda mantiqlikning shakllanganlik darajasini aniqlashga doir qator tatqiqotlar olib borilmoqda. Mamlakatimizda ijtimoiy-siyosiy sohada amalga oshirilayotgan keng islahotlar vatan taqdiri xalq ravnaqi, yurtimiz kelajagi

bo'lmish yosh avlod tarbiyasiga qaratilmoqda. Yangi O'zbekistonga har tomonlama yetuk mukammal, axloqiy, pok, yuksak ma'naviyatli, iymon-etiqodi butun, o'z xalqi va o'z ona vataniga fidoiy, barkamol insonlarni tarbiyalash davlat siyosatida ustuvor masalalardan biri sifatida qaraladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan mantiqiy bilim va usullarni o'zlashtirish masalasi V.S. Ablova, Y.L. va T.K. Kamolova va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida o'rganilgan. Mazkur olimlarning tadqiqotlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishning to'g'ri tashkil qilinishi natijasida bolalar mantiqiy fikrlash bo'yicha ko'nikma va malakalarini (xususan, sinflarga ajratish, umumlashtirish, o'z xulosalarini yetarli argumentlar bilan asoslash va h.k.) juda ham tez egallaydilar. Shu bilan birga pedagogika nazariyasida bunday ta'lim jarayonini qanday qurish masalasida yagona qarashlar mavjud emas. Bir qator olimlar (V.G. Beylinson, N.N. Pospelov, M.N. Skatkin) mantiqiy usullar fan mazmuniga yashiringan va o'quvchilar fan bo'yicha ta'lim olish jarayonida, berilgan obrazlar asosida to'g'ridan-to'g'ri mantiqiy fikrlashga o'rganadilar deb hisoblashadi. Bu savolga boshqacha yondoshuvda (Yu.I. Vering, N.I. Lifintseva, V.S. Nurgaliyev, V.F. Palamarchuk) o'quv fanlarini o'rganish orqali mantiqiy fikrlashga o'rganishning samaradorligi kam bo'ladi, bunday usul mantiqiy fikrlashning hamma usullarini o'rganish uchun yetarli emas, shuning uchun mantiq ilmiga bag'ishlangan alohida o'quv fanlarini joriy qilish kerak deb hisoblashadi.

Yana bir guruh pedagoglar (D.D. Zuyev, V.V. Krayevskiy) o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini konkret o'quv fani mazmuniga kirgan mantiqiy amallarni tushuntirish orqali rivojlantirish mumkin degan g'oyani ilgari suradilar. Boshlang'ich sinf o'quvchilari mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish muammosiga yondoshuvlar turlicha bo'lishga qaramay, tadqiqotchilarning asosiy qismi ta'lim jarayonida mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish quyidagilarni o'z ichiga oladi degan umumiy qarashlar mavjud: o'quvchilarda qaralayotgan

predmetlarni qiyoslashga, ulardagi o'xshashliklar va farq qiluvchi xususiyatlarini aniqlashga o'rgatish; predmetlarning eng muhim va ikkinchi darajali xususiyatlarini ajratib olishga o'rgatish, o'quvchilarga predmetlarni tarkibiy qismlarga (analiz) bilish maqsadida ajratish, alohida tashkil etuvchi qismlarni yaxlit predmet sifatida birlashtirish (sintez) hamda bu jarayonda qismlar o'rtasidagi munosabatlarni aniqlashga o'rgatish; o'quvchilarga kuzatish va mavjud faktlar asosida to'g'ri xulosa chiqarish, bu xulosalarni tekshirish, ishonarli tarzda isbotlash, yolg'on mulohazalarni inkor qilishga o'rgatish; o'quvchilarning o'z fikr-mulohazalarini ma'lum bir tartib va ketma-ketlikda, asoslangan holda, bir-birini inkor qilmaydigan mulohazalar yordamida bayon qilishlarini nazorat qilish. Shunday qilib, mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish bevosita ta'lim jarayoni bilan bog'liq bo'ladi.

Dastlabki mantiqiy fikrlash elementlarini boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'lum bir shart-sharoitlar yaratilgan shakllantirish va rivojlantirish mumkin. Bu jarayon umumiy ta'limning muhim komponentalaridan biri sifatida maqsadga yo'naltirilgan holda, ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida uzluksiz va muttasil olib borish lozim.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini samarali rivojlantirish uchun avvalo bolalarning yoshlariga hos bo'lgan ruhiy hususiyatlariga suyanish lozim. Kichik yoshdagi bolalarda ta'lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklardan biri boshlang'ich sinf o'quvchilarining rivojlanish qonuniyatlarini to'la e'tiborga olmaslik bilan bog'liq. Ko'plab olimlar bolalarning 16 ta'lim olishga bo'lgan qiziqishlarining susayishi, mashg'ulotlarda ishtirok etishdan bosh tortish holatlarini mantiqiy fikrlash qobiliyatlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan bog'lashadi. Bu muammoni ta'lim jarayonida bolalarning yoshlariga xos bo'lgan individual psixologik va intellektual xususiyatlarini hisobga olmasdan hal qilishning iloji yo'q.

Kichik maktab yoshi mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlanishi bolalarga yaxshi tanish bo'lgan tevarak atrofdagi predmet va xodisalarning asosiy hossalari yordamida tashkil qilinadigan maqsadga yo'naltirilgan ta'lim jarayoni ta'sirida yaxshi samara berishi bilan xarakterlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'ziga xosligi – bilishga qaratilgan faollikdir. Maktabga ilk marta kelgan kichik yoshdagi bolalar ilmiy bilishning asosi hisoblangan elementar umumiy bog'lanish, aloqa, munosabatlar va qonuniyatlarni tushunishadi. Shuning uchun boshlang'ich maktabning bolalarga ta'lim berishdagi asosiy vazifalaridan biri – bu bolalarda borliq olam haqidagi tasavvurlarini shakllantirish va iloji boricha to'ldirishdan iborat. Bu jarayonda bolalarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Boshlang'ich maktabga endigina bilim olish uchun kelgan boladagi qiziqishlar natijasida bilim olishga intilish kuchayadi, tajribalar o'tkazishga ishtiyoq hissi rivojlanadi.

Turli o'yinlar davomida namoyon bo'ladigan boladagi mustaqillik asta-sekin tashabbuskorlikka, mulohazalar yuritishda erkinlikka aylanadi. Maktabgacha ta'lim maskanlarida ko'rsatilgan namunalarga taqlid, qoida va ko'rsatmalarga itoat qilish boshlang'ich sinf o'quvchilarida ruhiy jarayonlarning ixtiyoriyligi, xulqi va bilim olishga intilishida tashabbuskorlik hislari rivojlanadi. Bola o'yin vaqtida turli bir xil buyumlar o'rniga boshqalaridan foydalanishga o'rganadi. Buning oqibatida ularda tasvirlarni tushunish, asta-sekin tasavvur, ko'rgan narsalarini qandaydir vositalar yordamida tasvirlash hissi shakllanadi va rivojlanadi.

Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning so'zlagan nutqidan buni his qilish mumkin. “Men har gal yoshlarimiz bilan uchrashganimda sizlarning g'ayrat shijoatingizdan kuch-quvvat olaman ko'nglim tog'day ko'tariladi. Har biringiz jonajon Vatanimiz, xalqimizga sidqidildan xizmat qilish orzusi bilan yashayotganingizni yaxshi bilaman. Sizlarni O'zbekistonning eng katta boyligi, bebaho xazinasini sifatida qadrlayman”, -dedilar.[1]

Biz kreativlik tushunchasiga ko'p bora duch kelamiz. R.A.Mavlanova o'zining «Boshlang'ich ta'limda pedagogika, innovatsiya, integratsiya» nomli o'quv qo'llanmasida kreativlikning o'zi nima, uning shakllanishi masalalariga alohida to'xtalib o'tgan. Qo'llanmada kreativlik tushunchasining mazmuni va mohiyati chuqur tahlil etilgan. Ammo kreativlik masalasining ilmiy-nazariy, ilmiy-pedagogik jihatlari maxsus ilmiy tatqiqot ob'ekti sifatida tatqiq etilmagan. Bugungi kundagi zamonaviy uzluksiz ta'lim tizimi kreativ yondoshuvni talab etadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim – bu har bir bolaning hayotida chuqur iz qoldiruvchi ta'lim turidan biri bo'lib, ta'limning bu bosqichida o'qituvchidan ham o'z navbatida kreativ fikrlash qobiliyati talab qilinadi.[2]

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativlik fikrlash qobiliyati va ijodkorlik xususiyati uning ta'lim jarayonidagi muloqotida, tafakkurida, his-tuyg'ularida va muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida ham aks etadi. Patti Drapeau nuqtai nazariga ko'ra kreativ fikrlash , eng avvalo , muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlashdir. Darhaqiqat, har tomonlama fikrlash o'quvchilardan berilgan turli topshiriq, masala va vazifalarni bajarishda ko'plab g'oyalarga tayanishni talab etadi. Ya'ni topshiriqni bajarish masalani yechishda o'quvchi yechimning bir necha variantlarini izlaydi, so'ngra ular orasidan eng maqbul birgina to'g'ri yechimga to'xtaladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ fikrlash orqali yangi g'oyalar uyg'onadi . Bu esa Uchinchi Renessans egalari kashf etilishiga poydevor bo'ladi. Dunyo ahlini lol qoldirgan,yetuk zako egali bo'lmish ajdodlarimizga munosib avlod yetishadi. [3]

Xulosa o'rnida aytib o'tish joizki, boshlang'ich sinf o'quvchisi har qanday vaziyat, har qanday jarayon va har qanday paytda eng samarali yo'lni izlab topishi va uni hayotda qo'llay olishi kerak. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ongiga tez, tushunarli, qulay, oson va samarali tarzda yetkazib berishi ham kreativlikning bir ko'rinishi sanaladi. O'qituvchining kreativligi, ushbu kreativlikning mohiyatini

beruvchi ijodkorlik ustuvor xarakterga egadir. Bu esa bizning maqolamiz ob`ekti bo`lgan o`quvchining kreativligi naqadar muhimligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo`lishi kerak. O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollari bag`ishlangan majlisidagi O`zbekiston Respublikasi Prezidenti nutqi. // Xalq so`zi gazetasi, 2017.16 yanvar, №11
2. R.A.Mavlonova, B.Normurodova "Tarbiyaviy ishlar metodikasi" Toshkent 2007
3. 1.Vygotskiy L. S. 6 jildda to`plangan asarlar. T 4. Bolalar psixologiyasi-M.: Pedagogika, 1984. 432 s.2.Ummatkulova, S. S., & Xo,,Jaboyeva, Z. S. Q. (2022)
4. "Kreativ pedagogika asoslari" moduli bo`yicha o`quv-uslubiy majmua. Toshkent-2016
5. [www. tdpu. Uz](http://www.tdpu.Uz)
6. [www. pedagog. Uz](http://www.pedagog. Uz)
7. www. Ziyonet. Uz
8. www. edu. Uz
9. tdpu-intranet. ped